

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî
Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Hazırlayan
Prof. Dr. Ahmet Kartal

ULUĞ BİR ÇINAR
İmâm Mâturîdî

Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı

28-30 Nisan 2014 • Eskişehir

Yayına Hazırlayan
Ahmet Kartal

Koordinatör
Derya Aydın

Grafik Uygulama
Sercan Arslan

Mizampaj
Çelebi Şenel

1. Baskı, 2014 İstanbul

Baskı Cilt

Ofis Yayın Matbaacılık, Güven Sanayi Sitesi, B Blok
No: 386 Tel: (0212) 576 47 15
Topkapı/İSTANBUL

Sertifika No: 19492

Yapım
DOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ
Bab-ı Ali Yokuşu, Cermal Nadir Sk. B.Milas Han
No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

Doç. Dr. Kadir GÜRLER

1969 yılında Samsun'un Terme ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Samsun'da, orta ve lise öğrenimini Terme'de bitirdi. 1993 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1994 yılında Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak girdi. Yüksek lisans öğrenimini Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Sadık CİHAN'ın danışmanlığında "Hadisler Açısından Bid'at" konulu teziyle tamamladı (1996). 1996 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Hadis Anabilim Dalı'nda doktora çalışmalarına başladı ve 2002 yılında, Prof. Dr. Mehmet Hayri KIRBAŞOĞLU'nun danışmanlığında hazırladığı "Ehl-i Hadisin Düşünce Yapısı" konulu teziyle doktor oldu. 17.12.2002 tarihinde Çorum İlahiyat Fakültesi'nin Hadis Anabilim Dalı'na Öğretim Üyesi (Yrd. Doç. Dr.) olarak atandı ve 20.01.2010'da da Doçent oldu. Halen Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevine devam etmekte olan Gürler, evli ve iki çocuk babasıdır.

İmâm Mâturîdî'ye Göre Hz. Peygamber'in Otoritesi "Hz. Peygamber'e İtaati Emreden Âyetler Çerçevesinde Bir Değerlendirme"

Giriş

İslâmî ilimler açısından ilk üç asır İslam coğrafyasına baktığımız zaman, Arap yarımadası, Suriye, Irak, Mısır-Mağrib, İran, Endülüs ve Horasan-Mâverâünnehir bölgeleri ile karşılaşmaktayız. Atlas Okyanusu'ndan Çin Seddi'ne kadar at koşturulan bu yedi iklim içinde, -her ne kadar her biri ilim için münbit birer toprak olsalar da- havasını teneffüs etmekte olduğumuz şu program çerçevesinde düşündüğümüz zaman, ilgi odağımızı Horasan-Mâverâünnehir bölgesi oluşturmaktadır. "Şark iklimi" deyince, İran'ın doğusundaki şehirlerin tamamının kastedildiği bu geniş bereketli havzada pek çok ilim adamı yetişmiştir. Hadis ilmi açısından baktığımız zaman, ehl-i sünnetin itibar ettiği ve en güvenilir olarak nitelendirilen hadislerin yer aldığı, "el-Kütübü's-Sitte" diye isimlendirilen altı hadis kitabının müelliflerinden dördü olan Buhâri, Müslim, Tirmizi ve Nesei, bu coğrafyanın yetiştirdiği hadisçilerdendir. Yine İshak b. Râhûye, Muhammed b. Yahya ez-Zühli, Saîd b. Mansûr, Kuteybe b. Saîd,

Abd b. Humeyd, Abdullah b. Mübârek ve Dârimî gibi âlimler de sözkonusu bu coğrafyanın ilim dünyasına kazandırdığı pek çok hadisçiden sadece birkaç tanesidir.¹Bugün burada ismine ithâfen program düzenlenen ve itikadda imamımız olan Ebû Mansûr el-Mâturîdî de, sözkonusu bereketli toprakların bize lutfettiği ender şahsiyetlerden birisidir.

Bu kısa takdimden sonra, sadede gelecek olursak:

Kur'ân'a bakıldığında, pekçok âyette Hz. Peygamber'e itaatten söz edildiği görülmektedir (bu hususa işaret eden bazı âyetler, toplu olarak ileride gelecektir). Kur'ân'da Hz. Peygamber'e itaat Allah'a itaatle bir tutulurken, aynı şekilde O'na karşı gelmenin tehlikesine de dikkat çekilmiş ve bu durum *Allah'a itaatsizlik* olarak değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber'e itaatin üzerinde bu kadar çok durulmasının sebebi ise, peygambere tamamıyla itaat edilmeden Allah'a itaatin mümkün olmayacağındandır.²

Hz. Peygamber'e itaatten, O'nun hüküm ve kararlarına boyun eğmenin gerekliliğinden söz eden âyetlerin hangi anlamlara geldiğine ilişkin açıklamalar ve bu anlamlar çerçevesinde oluşturulan "peygamber otoritesi", pek çok âlim tarafından ilgili yerlerde detaylı olarak ortaya konulmuştur. Biz bu çalışmamızda, itikattaki imamımız olan İmâm Mâturîdî'nin *Te'vilâtu'l-Kur'ân* isimli eserinde, "Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetler bağlamında" *Hz. Peygamber'e itaat* ve *Hz. Peygamber'in otoritesi* konularına nasıl yaklaşıldığını ele alacağız. Böylece, İmâm Mâturîdî'nin özelinde, Mâturîdî düşünce sisteminde Hz. Peygamber'in otoritesinin nasıl anlaşıldığını görme imkanını da elde etmiş olacağız.

Kavramsal Çerçeve

İtaat kelimesi sözcük olarak, baş ya da boyun eğmek, kabul etmek, emre uygun davranmak, verilen emri yerine getirmek gibi anlamlara gelmektedir. İtaat, aynı kökten gelen *tâat* kelimesiyle eş anlamlıdır.³Terim olarak ise itaat, emredilene yapmak ve yasaklandandan da kaçınmak demektir. O halde itaat; emretme yetkisini elinde bulunduran varlığın emrine herhâlukârda uymak, boyun eğmektir. İtaat kavramı ile diğer bazı kavramlar arasında -ortak bir paydada buldukları için- bir bağlantı kurulmaktadır. Örneğin; boyun eğmek, itaat etmek, saygı göstermek, emre rıza göstermek, tâatları yerine getirmek gibi anlamlara gelmesi açısından *iman*, *islam*, *ibadet*, *ittiba'* ve *kurbet* kavramlarıyla itaat kavramı arasında -anlam çerçeveleri arasında az çok farklılıklar olsa da- bir

bağlantı olduğu⁴şüphesizdir. Bu da bize, itaatin, geniş bir anlam dünyasına sahip kavramlardan birisi olduğunu göstermektedir.

Bir "itaat eden/ler" olduğuna göre, bir de "itaat edilen/ler" vardır. Çünkü itaat, tek başına bir anlam ifade edemeyeceği için, mutlaka bir varlığa yönelik olarak gerçekleşecektir ve muhtevası da o varlığa/muhataba göre anlam kazanacaktır. Bu noktaya konumuz açısından bakacak olursak; itaat Allah için sözkonusu olduğunda "inanmak, kulluk etmek, saygılı olmak, emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak" gibi anlamlara gelirken, Hz. Peygamber için sözkonusu olduğunda ise, "sünnetine ve tebliğ ettiklerine uymak, saygı göstermek" gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla itaat kime karşı yapılıyorsa, o yönde bir anlam çerçevesine bürünmekte, ona göre şekillenmektedir. Zira "hangi terimin veya hangi terim kombinasyonlarının seçileceği, daima hangi bağlamda kullanıldığına bağlıdır".⁵

Burada, kısaca da olsa değinilmesi gereken diğer bir kavram da *otoritedir*. Otorite çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Bunlardan bazılarını şöylece sıralayabiliriz:⁶

- Emir verme yetkisi ve gücü, bir işi başlatma ve sona erdirmeye karar alma ve yargılama yetkisi veya bu tür yetkilere sahip olma konumu
- Başkasına verilmiş bu tür yetki ve güç
- Nüfûz ya da bilgidен kaynaklanan güç ve etki
- Bir fikri destekleyen yazılı emir ve karar
- Bir kaynağın ya da şahidin güvenilirliği
- Özellikle idari kadroda bulunan kişilerin kanun ve emirleri uygulama yetki ve gücüne sahip olması
- Bir projeyi yöneten devlet yetkilisi veya kurumu
- Bazı alanlarda çok bilgi veya tecrübe sahibi olan kişilerin bilgi ve tecrübelerinin güvenilirliği.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere otorite, bir şey hakkında yetki ve güç sahibi olmaktır.

Hz. Peygamber'e İtaati Emreden Âyetler

Sünnet, Kur'ân'dan sonra İslam'ın ikinci kaynağıdır. Kur'ân inanç, ibadet, ahlak ve muâmelâta ilişkin temel kuralları içeren bir anayasadır. Sünnet, bütün bu konularda Kur'ân'ın teorik olarak açıklaması ve pratik olarak da uygulamasıdır. Bundan dolayıdır ki, sünnete uyulması, onun getirmiş olduğu hükümler ve yönlendirmelerle amel edilmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği Kur'ân'a

itaat etmek gerekli olduğu gibi, O'na itaat etmek de gereklidir.⁷ Sünnetin İslam'da bir kaynak olduğunu göstermek için başvurulan âyetlerin tasnifine yönelik olarak yapılan çalışmalarda, konuyla ilgili âyetler şu şekilde gruplandırılmıştır:⁸

1. Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetler.
2. Hz. Peygamber'in hükümlerine boyun eğmeyi emreden âyetler.
3. Hz. Peygamber'e isyan etmemeyi, ona karşı çıkmamayı emreden âyetler.
4. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklama görevinden bahseden âyetler.
5. Hz. Peygamber'in helal-haram kılma yetkisini olduğunu ifade eden âyetler.
6. Hz. Peygamber'in, müslümanların uyması gereken güzel örnek, yani nümüne-i imtisâl olduğuna dair âyetler.

Bu gruplandırmanın ilk üç kategorisindeki âyetleri tek bir grup olarak düşünerek, bunları, "Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetler" başlığı altında toplayabiliriz. Bu noktada, Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetlerden bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayandır ve esirgeyendir. (Âl-i İmrân, 3/31).

De ki: Allah'a ve elçiye itaat edin! Eğer bundan yüz çevirirlerse, muhakkak ki Allah kafirleri sevmez (Âl-i İmrân, 3/32).

Allah'a ve elçiye itaat edin ki, size merhamet edilsin. (Âl-i İmrân, 3/132).

Kim Allah'a ve elçisine itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere sokar. İşte büyük başarı budur. Kim de Allah'a ve elçisine karşı gelir, O'nun koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu sürekli kalacağı ateşe sokar. Onun için altıncı bir azab vardır (en-Nisâ, 4/13-14).

Ey inananlar! Allah'a itaat edin; elçiye ve sizden olan emir sahibine itaat edin. Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz; -eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız - onu Allah'a ve elçiye götürün. Bu, hem daha iyidir ve hem de sonuç bakımından daha güzeldir (en-Nisâ, 4/59).

Biz hiçbir elçiyi, Allah'ın izniyle itaat edilmekten başka bir amaçla göndermedik (en-Nisâ, 4/64).

Rabbine andolsun ki, onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da senin verdiğin hükme, içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça inanmış olmazlar (en-Nisâ, 4/65).

Kim elçiye itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de itaatten yüz çevirirse, aldırma! Zaten biz seni onların üzerine bekçi göndermedik (en-Nisâ, 4/80).

Kim, kendisine doğru yol belli olduktan sonra elçiye karşı gelir ve mü'minlerin yolundan başka bir yola uyarırsa, onu döndüğü yola yöneltiriz ve cehennemle sokarız. Ne kötü bir gidiş yeridir orası! (en-Nisâ, 4/115).

Allah'a itaat edin ve elçiye itaat edin, (kötü şeylerden) sakının! Eğer (kabul etmez) dönerseniz, bilin ki, elçimize düşen sadeye açıkça duyurmaktır (el-Mâide, 5/92).

Kim Allah'a ve elçisine karşı gelirse, muhakkak ki Allah'ın cezası çetin olur (el-Enfâl, 8/13).

Ey inananlar! Allah'a ve elçisine itaat edin; işittiğiniz halde ondan dönmeyin (el-Enfâl, 8/20).

Allah'a ve elçisine itaat edin; birbirinizle çekişmeyin; yoksa korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz/devletiniz gider (el-Enfâl, 8/46).

Bilmediler mi ki, kim Allah'a ve elçisine karşı koymağa kalkarsa, onun için sürekli kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte, büyük rezillik budur. (et-Tevbe, 9/63).

Aralarında hükmetmesi için Allah'ın ve elçisinin hükmüne dâvet edildiklerinde, hemen onlardan bir grup yüz çevirir (en-Nûr, 24/48).

Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve elçisine çağırıldıkları zaman, mü'minlerin söyleyeceği tek söz, "İşittik ve itaat ettik!" sözü olmalıdır. Kurtuluşa ulaşan kimseler de, işte böyleleridir (en-Nûr, 24/51).

Allah'a ve rasûlüne itaat edenler, Allah'a saygı duyanlar ve sorumluluk bilincine sahip olanlar var ya; işte kurtuluşa erenler onlardır (en-Nûr, 24/52).

Allah'a itaat edin ve rasûle itaat edin. Eğer rasûle itaatten yüz çevirirseniz, biliniz ki, O yalnız kendi yükümlülüklerinden sorumlu tutulacak ve siz de yalnız kendi yükümlülüklerinizden sorumlu tutulacaksınız; ama eğer O'na itaat ederseniz, doğru yola erişirsiniz. Ayrıca, rasûle düşen, yalnızca kendisine indirilen mesajı açıkça duyurmaktır (en-Nûr, 24/54).

Allah ve rasûlü bir işte hüküm verdiği zaman, artık mü'min bir erkek ve kadının, o işi kendi isteklerine göre seçme hakları yoktur. Kim Allah'a ve rasûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur (el-Ahzâb, 33/36).

Allah'a ve rasûlüne itaat eden, büyük bir başarıya ermiş olur (el-Ahzâb, 33/71).

Ey iman edenler! Allah'a itaat edin; Peygambere itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın (Muhammed, 47/33).

Kim Allah'a ve rasûlüne itaat ederse, Allah onu içinden ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. Kim de itaatten yüz çevirirse, onu da gayet acı bir şekilde cezalandırır (el-Feth, 48/17).

Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz, Allah yaptığımız güzel işlerden hiçbirinin sevabını size eksik vermez. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir (el-Hucurât, 49/14).

"Peygamber size ne verdiyse onu alın; size neyi yasakladıysa da ondan kaçın" (Haşr, 59/7).

Allah'a itaat edin ve elçiye itaat edin. Eğer itaatten yüz çevirirseniz, biliniz ki elçimize düşen, açıkça dururmaktır (et-Teğâbun, 64/12).

Âyetlerin içerdiği anlama göre;

mü'minler Allah'a ve O'nun rasûlüne itaate davet edilmektedir;

mü'minler Hz. Peygamber'e karşı gelmekten sakındırılmaktadır;

mü'minler Hz. Peygamber'e tâbi olmaya çağrılmaktadır;

mü'minler Hz. Peygamber'in hükümlerine ve ihtilâflı konularda verdiği kararlara boyun eğmek zorundadırlar.⁹

Görüldüğü üzere, otoriteden söz ederken Kur'an sürekli olarak Hz. Peygamber'i Allah'la birlikte zikretmektedir. I/VII. yüzyılın sonlarından bu yana müslümanlar, ayrıca müsteşriklerin çoğu (Margoliouth gibi bazı müsteşrikler, "Kur'an'ın neresinde Hz. Peygamber Allah'la birlikte zikredilmişse, bunun sadece Kur'an'ın içeriği ile ilgili olduğunu" iddia etmektedir), bunu Hz. Muhammed'e ait bu otoritenin, Kur'an dışında Hz. Peygamber'in sözlü ve amelî davranışına işaret ettiği anlamına alırlar. Gerçekte müslümanlar için Kur'an'ın otoritesi, Hz. Peygamber'in otoritesinin üzerinde bir şeydir ve Hz. Peygamber, onun buyrukları ve hükümleriyle bağlı olduğu için, sadece onun tebliğcisidir.¹⁰

Aslında peygambere itaat ne yeni bir kuraldır, ne de sadece Hz. Muhammed ile sınırlıdır. *Peygambere itaat edileceği* prensibi, (en-Nisâ, 4/64 âyetinin de açıkça belirttiği gibi) Hz. Peygamber'den önce gönderilen peygamberler için de sözkonusudur.

Yukarıda zikrettiğimiz ilgili âyetlerin bağlamlarına bakıldığında, genellikle ya uyulması istenilen emirlerden sonra (örneğin, Nisâ, 4/58-59), ya kaçınılması istenen yasaklardan sonra (örneğin, Âl-i İmrân, 3/130-132) ya da emir ve yasakların bir arada zikredilmesinden sonra (örneğin, Mâide, 5/88-92) itaat emredilmektedir.

Hz. Peygamber'e İtaati Emreden Âyetlere İmâm Mâturîdî'nin Yaklaşımı

Konuya, Mâturîdî'nin "otorite olarak görülüşünün tezâhürleri" kapsamında dikkat çekilen şu hususların altını çizmekle bir giriş yapmak isteriz:

Mâturîdî konuları aydınlatan, müşkil sorulara cevap veren, nasları yorumlayan, erken dönem ilim adamlarının görüşlerini nakilde kaynaklık eden, bazen bir konuyla ilgili olarak kendisinden uzun açıklamalar nakledilen, gerektiğinde konuların ayrıntılı biçimde öğrenilmesi için eserleri referans gösterilen otoritedir. Onun bir konuda çekimser kalması bile işaret etmeye değer bir özellik taşır. Kendisinden yapılan nakillerde açıklamalarının çok beğenildiğini gösteren övgü ifadeleri kullanılır.¹¹

Biz de burada, İmâm Mâturîdî'nin Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetlere yaklaşımını inceleyen, konuları ne derece aydınlattığını, problem teşkil eden bazı soruları nasıl cevaplandırdığını, bazı noktalarda kendisinden önceki ulemânın görüşlerini nakletmekle yetindiğini ve bir kısım âyeti kısaca açıklarken pek çoğunu da detaylı olarak nasıl irdelediğini görme imkanı dikkatlerimizden kaçırmamıştır.

Şimdi, kronolojik düzlemde, yani nüzûl sırasını dikkate alarak, Hz. Peygamber'e itaati emreden bazı âyetlerden seçme yapmak sûretiyle, İmâm Mâturîdî'nin sözkonusu bu âyetleri nasıl anladığına ilişkin birkaç örneklendirme sunacağız:

1. *"Allah'a itaat edin ve elçiye itaat edin. Eğer itaatten yüz çevirirseniz, biliniz ki elçimize düşen, açıkça dururmaktır"*. (et-Teğâbun, 64/12)

İmâm Mâturîdî bu âyeti yorumlarken, "kendisine ibadet etmeniz hususunda Allah'a, buna ilişkin bilgilendirme yaptığı hususlarda da peygambere itaat ediniz", "emrettikleri hususlarda Allah'a, davet ettiği hususlarda da peygambere itaat ediniz" türünden ifadelerle anlamlandırma yapmıştır. Ayrıca Mâturîdî bu kapsamda "kulluk etme/yapma" ile bunun dışındaki diğer bütün eylemler arasında bir fark bulunduğuna dikkat çekmektedir. Zira kulluk, Hz. Peygamber'e bile yapılamaz; sadece Allah'a yapılır. Kulluk

dışında kalan emir, davet ve ihbâr gibi diğer lafızlar ise Allah'a da izafe edilebilir peygambere de. Âyette ifade edilen "yüz çevirmek"ten kasıt ise, insanları davet ettiği konularda peygambere icâbet etmemek ve ona itaat etmemektir.¹²

2. "Ey inananlar! Allah'a ve elçisine itaat edin; işittiğiniz halde ondan dönmeyin". (el-Enfâl, 8/20)

Mâturîdî bu âyeti, "emirleri ve yasakları hususunda Allah'a, açıkladıkları ve davet ettikleri hususunda da Allah'ın elçisine itaat etmek" diye açıklamıştır. Ayrıca bu konuda, "farzlarını yerine getirmede Allah'a, sünnetlerine uymada da Hz. Peygamber'e itaat etmek" şeklinde yorumlar yapıldığını da nakletmiştir.¹³

3. "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayandır ve esirgeyendir" (Âl-i İmrân, 3/31).

Bu âyet, Hz. Peygamber zamanında kimi insanların, "biz Allah'ı çok seviyoruz" demeleri üzerine indirilmiş ve Allah onlara, kendisini sevmelerinin ancak elçisine itaat etmekle gerçekleşeceğini beyan etmiştir. Bir başka görüşe göre de bu âyet, Yahudiler'in "biz Allah'ın çocukları ve sevgili kullarıyız" (Mâide, 5/18) demeleri üzerine nâzil olmuştur. Mâturîdî'ye göre bu bağlamda, bir hükümdarı sevdiğini söyleyen kimse, o hükümdarın elçisini de sevmelidir; o elçinin emirlerine de uymalıdır ve o hükümdarın sevgisine mazhar olabilmek için onun elçisine itaat etmeyi öncelimerlidir; herşeye tercih etmelidir. İşte bu âyetle Allah Yahudilere hitaben, "eğer siz benim elçime buğzeder, emirlerinde ona uymaz ve ona itaati her şeye öncelimezseniz, siz 'biz Allah'ın çocukları ve sevgili kullarıyız' derken kesinlikle yalan söylemişsinizdir" demektedir. Çünkü, birisini sevdiğini söyleyen kimse(ler), onun sevdiklerini, elçilerini ve maiyetini (beraberinde olanları) de sever. Mâturîdî burada sözkonusu edilen muhabbeti, "isâr" olarak nitelendirmektedir. Yani, bir şeyi kendine tercih etme hâli. Daha açık bir ifadeyle; sevdiği kimsenin sevdiklerini sevmek hususunda itaat ve hoş görmediklerini de hoş görmemek hususunda itaat; kısacası ona herhâlükârda itaat etmek.¹⁴Zira, bir kimseyi gerçekten seven, onu her yönüyle sever; onu kendisine tercih eder; onun onayladıklarını onaylar ve onaylamadıklarını da onaylamaz. Eğer o kimse bunları yapmazsa, onun sevgisi samimi değildir. Çünkü gerçek sevgi, itaatın bir gereğidir.

4. "Allah'a ve elçiye itaat edin ki, size merhamet edilsin" (Âl-i İmrân, 3/132).

Burada da Rasûlullah'a itaatın zikredilmesinin sebebi, az önceki âyette de geçtiği üzere kimilerinin Hz. Peygamber'e itaat etmemesidir. Allah, hem kendisinin hem de elçisinin emirlerine karşı gelinmemesi için, peygamberine itaat edilmesini emretmiştir. Bu çerçevede, Allah'a itaat edip de elçisine itaat etmeyen kimse ya da kimseler, aslında Allah'a itaat etmemiştir. Dolayısıyla Mâturîdî'ye göre bu âyet, "emirlerine ve yasaklarına uymak sûretiyle Allah'a itaat ediniz; sünnetlerinde açıkladığı, davet ettiği ve tebliğ ettiği hususlara uymak sûretiyle de peygambere itaat ediniz" şeklinde anlaşılmalıdır. O halde bu âyette kastedilen mânâ, Hz. Peygamber'e itaatın farz olmasıdır. Bu noktayı daha açık bir biçimde ifade etmek isteyen Mâturîdî, -deyim yerindeyse- altını çizercesine az önceki cümlesini tekrar kullanmaktadır: "Emirlerine ve yasaklarına uymak sûretiyle Allah'a itaat ettiğiniz gibi, aynı şekilde peygamberin de emrettiklerine ve yasakladıklarına uyunuz".¹⁵

Ayrıca bu ve benzeri âyetlerden, Arap toplumunda Allah'ın elçilerine karşı bir lakaytlık olduğu izlenimi de çıkarılabilir.

5. "Ey inananlar! Allah'a itaat edin; elçiye ve sizden olan emir sahibine itaat edin. Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz; -eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız - onu Allah'a ve elçiye götürün. Bu, hem daha iyidir ve hem de sonuç bakımından daha güzeldir"(en-Nisâ, 4/59).

İmâm Mâturîdî burada öncelikle, ister kâfir olsun ister mümin, herkesin Allah'a ve rasûlüne itaat etmesi gerekirken, bu âyette özellikle de müminlerin hedef kitle seçilmelerini ele almış ve bu konuda üç görüş nakletmiştir.¹⁶

a. Yöneticilerin genel âdetleri de böyledir. Onlar bazen, "ey ileri gelenler! Bu konuda bana bir fikir verin"¹⁷ ve "ey ileri gelenler! Onların teslim olup gelmelerinden önce hanginiz onun tahtını bana getirebilir?"¹⁸âyetlerinde de olduğu gibi, halkın, özellikle de seçkin gruplarına hitap ederler. İşte bundan ötürü Allah Teâlâ da, -her ne kadar hitap hepsini kapsasa da- müminleri muhatap almış, kendisine ve elçisine itaat etmeleri hususunda özellikle de onlara emir buyurmuştur.

b. Kâfir öncelikle, Allah'a itaat etmeye inanmalıdır; kâfirin ilk olarak muhatap olduğu husus budur. Bu inanç gerçekleşikten sonra, artık diğer hususlara yönelebilir. Mümin ise Rabb'ine ve onun elçisine itaat etmeye inandığı için, hitap özellikle de müminleredir.

c. Âyette “ulu’l-emre itaat” da sözkonusu edildiği için, hedef kitle müminlerdir. Zira ulu’l-emre itaat, ancak mümin oldukları zaman emredilmektedir.

Bu âyette, Allah’tan başkasına itaat edilebileceği yönünde bir işaret de vardır. Çünkü, birisinin emriyle faaliyette bulunan kimseler, ona itaat etmiş gibidir. Mâturîdî burada, itaat ile ibadet/kulluk arasında bir ayrıma gitmektedir. Ona göre itaat, bir emri yerine getirmek demektir. İbadet/kulluk ise, bütün içtenliğiyle Allah’a bağlanmak demektir. Zira herşey, gerçek anlamda Allah’ındır. Bunun içindir ki, Allah’tan başkasına ibadet edilemezken, O’ndan başkasına itaat edilmesi mümkündür. Mâturîdî az önceki ifadeyi tekrarlayarak, itaatin bir emri yerine getirmek olduğunu, ibadetin ise asla böyle olmadığını, dolayısıyla aralarında bir farklılık bulunduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Mâturîdî, Hz. Peygamber’e itaatin, Allah’a itaat olduğunu; çünkü bu itaatin Allah’ın emriyle gerçekleştiğini ifade etmektedir. Mâturîdî, “kile (كَيْلًا)” lafzıyla bir de nakilde bulunur. Bu nakle göre “Allah’a itaat edin” ifadesi, “farzlarını yerine getirme veya kitabında size emrettiklerine uyma ve yasakladıklarından da kaçınma hususunda Allah’a itaat edin”; “*rasûle itaat edin*” de “sünnetine uyma veya sünnetinde size emrettiklerine ve yasakladıklarına uyma hususunda rasûle itaat edin” demektir.¹⁹

İtaat ile ibadet/kulluk arasındaki farka dikkat çeken et-Tehânevî de şunları söylemektedir: İtaat, ibadetten daha genel bir anlam ifade etmektedir. Çünkü ibadet Allah’ı tazim hususunda kullanıldığında tazimin en üst derecesini ifade eder. İtaat ise, hem Allah’ın hem de Allah’tan başkasının emrine uymak anlamında kullanılır. Kulluk, tezellülün göstergesidir; ibadet ise bundan daha ileri boyuttur. İbadet, tezellülün nihai noktasıdır. İtaat, mendup bile olsa emredileni yapmak ve istemeyerek de olsa yasaklardan uzaklaşmaktır. Masiyet olmadığı yerde, Allah’tan başkasına itaat caiz olup, ibadet ise Allah’tan başkası için caiz olmaz.²⁰ Mâturîdî’nin “itaat” ve “ibadet” ayrımı kapsamında bir parantez açacak olursak, buradan şunu anlamak mümkündür: İtaatte içtenlik ve rıza olmayabilir; buna karşılık, ibadette içtenlik ve rıza olmak zorundadır.

“Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah’a ve elçiye götürün” ifadesindeki “Allah’a götürmekten” kastedilen, “Allah’ın kitabına müracaat”; “elçiye götürmekten” kastedilen de “hayatta iken Hz. Peygamber’e sormak, vefâtından sonra da sünnetine başvurmak”tır. Ulemâdan bazıları bu âyetten hareket

ederek, içtihadın câiz olmayacağı (ibtâlu’l-ictihâd) sonucuna varmışlardır. Mâturîdî ise böyle bir yaklaşımın doğru olmadığı kanaatinde (ليس ذلك عندنا); ona göre bu âyet iki türlü anlaşılabilir: *Birisi*, eğer anlaşmazlık Hz. Peygamber döneminde, yani O yaşıyorken gerçekleştiyse, ilgili meseleyi peygambere sormak gerekir; dolayısıyla bu durumda içtihad gereklizdir. Eğer anlaşmazlık Hz. Peygamber’in vefâtından sonra gündeme geldiyse, sözkonusu meselenin hükmü sırasıyla önce Allah’ın kitabında, sonra peygamberin sünnetinde ve en son da icmâda aranır. Hüküm bu üç kaynaktan herhangi birisinde bulunursa, gerekli açıklama yapılır; yoksa, işte o zaman problemin çözümü için içtihat yapılır. Âyetten anlaşılması gereken diğer bir anlam da şudur: Müçtehit bir mesele hakkında içtihat ederken, Allah’ın kitabında ya da Allah rasûlünün sünnetinde o problemin çözümüne ilişkin bir şeyler bulunduğunda, eğer bulunduğu hükümler ile karşılaştığı problemler arasında bir benzerlik varsa, bu benzerlikten yola çıkarak ilgili mesele hakkında bir hükme varabilir.²¹

Allah’ı tanıyan/bilen, O’na itaat etmenin gerekli olduğunu da bilir. Allah’ın elçisini tanıyan/bilen de, elçiye itaatin Allah’a itaat olduğunu bilmektedir. Çünkü elçi, insanları Allah’a davet etmekte, Allah’ın emirlerini emretmekte ve nehyettiklerini de yasaklamaktadır. Zira bu elçi, Allah tarafından insanlara gönderilmiş bir peygamberdir. Bu bağlamda Mâturîdî, ileri sürmüş olduğu görüşlerini “*kim elçiye itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur; kim de itaatten yüz çevirirse, aldırma! Zaten biz seni onların üzerine bekçi göndermedik*”,²² “*Rabin hakkı için onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da senin verdiği hükme, içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça inanmış olmazlar*”,²³ “*biz hiçbir elçiyi, Allah’ın izniyle itaat edilmekten başka bir amaçla göndermedik*”²⁴ âyetleriyle de temellendirmekte ve üzerine basa basa şu ifadeleri tekrarlamaktadır: Bu âyetlerin hepsinin gösterdiği husus, Hz. Peygamber’e itaat edilmesinin bizzat Allah’ın izni ve emriyle dile getirilmiş olduğudur.²⁵

Mâturîdî’nin kaydettiğine göre “Allah’a itaat edin ve rasûle itaat edin” ifadesinin üç şekilde anlaşılacağı belirtilmiştir: Emrettiği hususlarda Allah’a ve tebliğ ettiği hususlarda peygambere itaat; farz kıldıklarında Allah’a ve sünnetlerinde peygambere itaat; vahyettiklerinde Allah’a ve açıkladığı hususlarda peygambere itaat. Mâturîdî’ye göre, aslında dildeki kullanımı açısından da bakıldığında, itaat, birinin söylediğini

yapmak demektir. Bu anlamda, bütün emirlerinde peygambere de itaat etmek gereklidir. Zira O'nun emretmesi Allah'ın emretmesi gibi ve O'na itaat da Allah'a itaat gibidir. Allah da bütün açıklamalarını Hz. Peygamber'in ağzından yapar.²⁶

6. "Kim Allah'a ve elçisine itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere sokar. İşte büyük başarı budur. Kim de Allah'a ve elçisine karşı gelir, O'nun koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu sürekli kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azab vardır" (en-Nisâ, 4/13-14).

Mâturîdî, bu âyette geçen "Allah'a itaat" ten kastedilenin, "Allah'ın farzlarını yerine getirmek"; "Rasûlüne itaat" ten kastedilenin de "sünnetlerine uymak" olduğunun belirtildiğini nakletmektedir. Yine Mâturîdî, burada kastedilenin "Allah'ın ve elçisinin emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak" olduğunu kaydeder. Mâturîdî bu hususta şunların da söylenildiğini nakleder: Allah'a itaat eden, O'nun elçisine de itaat etmiştir; elçisine itaat eden de Allah'a itaat etmiş gibidir. Sonuçta "kim elçiye itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur"²⁷ âyetinde de ifade edildiği gibi, ikisi de aynıdır. Yaptığı bu nakillerden sonra Mâturîdî kendi görüşünü de, Allah'a itaatın "Allah'ın emirleri, yasakları, haramları ve helalleri" noktasında olacağını; elçisine itaatın de "Hz. Peygamber'in tebliğ ettikleri ve açıkladıkları" hususunda olacağı şeklinde belirtmiştir. Mâturîdî'ye göre, her iki itaat arasında her hangi bir fark yoktur. Zira, Allah'a itaat eden kimse peygambere de itaat etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber, insanları Allah'a itaat etmeye çağırmakta kullarını da buna teşvik etmektedir. Böylece, peygambere itaat Allah'a itaat olmaktadır. Yine aynı şekilde, "Allah'a ve rasûlüne isyan" da emirlerine uymamakla ve yasaklarından kaçınmamakla gerçekleşmektedir.²⁸

Bu açıklamalardan, Hz. Peygamber'in görevinin vahiy açıklamak ve nasıl anlaşılması gerektiğini tatbik etmek olduğu da çıkarılabilir.

7. "Kim elçiye itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de itaatten yüz çevirirse, aldırma! Zaten biz seni onların üzerine bekçi göndermedik" (en-Nisâ, 4/80).

Allah, peygamberine itaati emretmiştir. Peygambere itaat etmek, Allah'a itaat demektir; çünkü peygamber Allah'ın emrine uymaktadır. "Görmez misiniz" diyor Mâturîdî, "zaten Allah da 'Allah'a itaat edin ve rasûle itaat edin'²⁹ demektedir; hatta 'onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da senin verdiği hükme, içlerinde bir burukluk duymadan tam

anlamıyla teslim olmadıkça inanmış olmaları"³⁰ âyetinin ifade ettiği üzere, Hz. Peygamber'e itaat etmeyi imanın şartlarından saymaktadır." Diğer taraftan; Hz. Peygamber de Allah'a itaat etmeyi emretmektedir. Dolayısıyla peygambere itaat eden ve onun emirlerini yerine getiren de Allah'a itaat etmiş olacaktır. Çünkü peygamber, Allah'a itaat edilmesini emreden konumundadır. Ayrıca peygamber, Allah'ın emrini emredendir. Bundan ötürü, ona itaat Allah'a itaattir. Mâturîdî burada bir rivâyete de yer vermektedir: Nakledildiğine göre, Hz. Peygamber Medine'de iken "beni seven Allah'ı da sevmiştir; bana itaat eden Allah'a da itaat etmiştir" deyince, münafıklar bu ifadeyi yadırgadılar. Allah da peygamberini yalnız bırakmamak için ve âdeta O'nu desteklercesine, "kim elçiye itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de itaatten yüz çevirirse, sen buna aldırma! Zaten biz seni onların üzerine bekçi göndermedik" âyetini indirmiştir.³¹ Yine bu bağlamda Mâturîdî şu hadisi de nakletmiştir: "Allah'a itaat eden kimse, -namaz, oruç ve Kur'an okuma gibi ibadetleri az olsa bile- Allah'ı anmış demektir. Allah'a isyan eden de -namaz, oruç ve Kur'an okuma gibi ibadetleri çok olsa bile- Allah'ı unutmuş demektir."³² Dolayısıyla Mâturîdî'ye göre Allah'a itaat, Allah'ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmakla gerçekleşir. Allah'ı sevmek de, yine O'nun emirlerine uyup, yasaklarından uzaklaşmakla olur. Söz konusu âyet açık bir şekilde, Hz. Peygamber insanları Allah'a itaat etmeye çağırdığı ve kendisi vesilesiyle Allah'a itaat edildiği için, Hz. Peygamber'e itaatın Allah'a itaatın bir gereği olduğunu dile getirmektedir.³³

Yapılan bu açıklamalardan da hareket ederek, Hz. Peygamber'in görevlerini, *tebliğ* (Allah'tan alınan vahyin insanlara ulaştırılması), *tebyin* (açıklığa kavuşturulması gereken hususlara ilişkin açıklama yapmak) ve *teşri'* (Kur'an'da yer almayan bazı hükümler koymak) diye üç kategoride ele alabiliriz. Bu görevlerden üçüncüsü (teşri') bağlamında, "acaba Allah'ın, peygamberine gönderdiği vahiy sadece Kur'an'dan mı ibarettir? Yoksa başka vahiylerin varlığından söz edilebilir mi?" şeklinde bir soru gündeme gelmektedir. Bu sorunun genel olarak değerlendirilmesini ilgili çalışmalara bırakarak, burada sadece Mâturîdî'nin söz konusu meseleye nasıl yaklaştığına ilişkin kısa bir açıklama yapmakla yetineceğiz.

Bu soruların cevapları, Mâturîdî'nin tefsirinden hareketle, onun farklı yerlerde yaptığı çeşitli açıklamalara dayanılarak verilebilir.³⁴ Mâturîdî, "sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler"³⁵ âyetinde Hz.

Peygamber'e indirilenin; Kur'an veya Kur'an'da zikri geçmeyen din ve hüküm hususunda indirilenler olabileceğini belirtir. Aynı şekilde, Hz. Peygamber'den önceki peygamberlere indirilenin de kitaplar ve kitap dışındaki şeriatlar ve haberler olması muhtemeldir.³⁶Buna göre, Hz. Peygamber'e Kur'an ve onun dışında bir vahiy gelmiş olmaktadır. Yine aynı şekilde, Hz. Peygamber'den önceki peygamberlere de onlara verilen kitaplarda yer almayan bazı vahiyler gelmiştir. Hatta Mâturidî, "kitaptan sana vahyedilene oku"³⁷âyetini açıklarken, burada metlûv ve gayr-i metlûv vahiylerin ikisinin birden kastedildiği yorumunu vermekte,³⁸benzer bir şekilde "sana vahyedilene uy"³⁹âyetinin tefsirinde de, bunun Kur'an veya onun dışındaki vahiylerle işaret ettiğini belirtmektedir.⁴⁰Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Mâturidî'nin Hz. Peygamber'e gelen vahiy sadece Kur'an'la sınırlanmadığı açıktır. Diğer bir ifadeyle, bu açıklamalara göre, hadis ve Hz. Peygamber'in sünnetinin bir kısmının kaynağı, Kur'an dışında kalan vahiydir.

Değerlendirme ve Sonuç

İmâm Mâturidî'nin, Hz. Peygamber'e itaati emreden âyetleri yorumlamasından anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamber'in otoritesinin dayanağı, mutlak otorite olan Allah tarafından görevlendirilmiş olmasıdır.

İslam dini, sosyal bünyeyi meydana getiren temel alt ve üst yapı kurumlarının hepsine yönelik talep ve iddiaları bünyesinde taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber, sadece rûhânî bir lider değil, aynı zamanda dünyevî bir otoritedir de. Bu nedenle O'na helal ve haramı belirleme görevinin yanı sıra, emredip yasaklama, hüküm verme ve davaları çözüme kavuşturma görevi de verilmiş; bütün bunlarda da kendisine itaat edilmesi zorunluluğu getirilmiştir.⁴¹

Peygambere itaate çağrı, peygamberin tesis ettiği ilâhî sisteme ve bu sistemi idare eden merkezî otoriteye boyun eğmeye bir çağrıdır. "Allah'a itaat" ve "peygambere itaat", birbirinden ayrılamaz⁴²bir ikilidir. Zaten ilgili âyetlere de bakıldığında, bu hususa sürekli vurgu yapılmaktadır. Allah'a, zâtından dolayı itaat edilirken, peygambere de Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara ulaştırma görevini yerine getirdiği için itaat edilir. Allah'a itaat, O'nun âyetlerine sıkıca tutunma, emirlerine uyma, yasaklarından kaçınma, kısacası gösterdiği yolda yürümekle gerçekleşir. Hz. Peygamber'e itaat ise, yaşıyorken O'nun emirlerine uyma, çeşitli konularda verdiği hüküm ve kararlara itaat etmek, vefatından sonra da sünnetlerine uyma, benzer konular karşısında Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu çözümleri esas almak şeklinde gerçekleşir.

Dipnotlar

- 1 Geniş bilgi için bk. Sandıkcı, S. Kemal, (1991), *İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadis*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 383-463.
- 2 Usmâni, Muhammed Taqi, (2010), *Sünnetin Bağlayıcılığı*, çev. İbrahim Kutluay, İstanbul, Rağbet Yayınları, s. 24-25.
- 3 Bk.: el-Ferâhidî, Halil b. Ahmed, (1988), *Kitâbu'l-Ayn*, tahk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâi, Beyrut, II, 209; İsmail b. Abbâd, (1994), *el-Muhit fi'l-Luga*, tahk. Muhammed Hasan Âli Yâsin, Beyrut, II, 120; İbn Fâris, (1991), *Mücemu Makâyisi'l-Luga*, tahk. Abdusselam Muhammed Harun, Beyrut, III, 431; İsmail b. Hammad el-Cevherî, (1974), *Sihâh*, tahk. Nedim Mar'aşlı-Üsâme Mar'aşlı, Beyrut, III, 1255; Râgub el-İsfahânî, (1986), *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul, s. 461; İbnu'l-Esir, (1979), *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, tahk. Mahmud Muhammed et-Tanahi-Tahir Ahmet ez-Zâvi, Beyrut, III, 142; İbn Manzûr, (1990), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, VIII, 240.
- 4 Bk.: İbnu'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 142; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, III, 271, XIII, 21; Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif el-Cürçânî, (1413), *et-Ta'rîfât*, Kahire, s. 194.
- 5 Esed, Muhammed, (1996), *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul, İşaret Yayınları, I, 203 (dipnot: 73).
- 6 Baktır, Mehmet, (2004), "Hz. Peygamber'in Otoritesinin Dayanakları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII/1, s. 23.
- 7 Karadâvi, Yusuf, (2009), *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul, İstanbul Nida Yayınları, s. 57. Ayrıca bk. Kâdi İyâz Ebu'l-Fadl b. Musa el-Yahsubî, ((2013), *eş-Şifâ bi Ta'rifi Hukûki'l-Mustafâ*, Dubai, s. 475-484.
- 8 Kırbaçoğlu, M. Hayri, (1997), *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara, s. 187. Benzer bir tasnif için bk. Abdulganî Abdülhâlik, (1406), *Huciyetü's-Sünne*, s. 291-305.
- 9 Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 191.
- 10 Fazlurrahman, (1993), *İslam*, çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın, İstanbul, Selçuk Yayınları, s. 69.
- 11 Özen, Şükrü, (2008), "Bir Otoritenin Oluşumu: İmâm Mâturidî Örneği", *İslam ve Klasik*, editör: Sami Erdem, İstanbul, s. 58.
- 12 Mâturidî, Ebû Mansûr Muhammed b. Mansûr, (2005), *Te'vilâtü'l-Kur'an*, tahk. Ahmet Vanhoğlu, İstanbul, Mizan Yayınevi, XV, 202.
- 13 Mâturidî, *Te'vilât*, VI, 191.

ULUSLARARASI İMÂM MÂTURİDÎ SEMPOZYUMU

- 14 Mâturidî, *Te'vilât*, II, 288.
- 15 Mâturidî, *Te'vilât*, II, 416.
- 16 Mâturidî, *Te'vilât*, III, 291-292. Krş. Mâturidî, *Te'vilât*, III, 296-297.
- 17 Neml, 27/32.
- 18 Neml, 27/38.
- 19 Mâturidî, *Te'vilât*, III, 292.
- 20 et-Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed, (2006), *Keşşâfu Istilâhâtı'l-Funûn*, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, III, 154.
- 21 Mâturidî, *Te'vilât*, III, 294-295.
- 22 Nisâ, 4/80.
- 23 Nisâ, 4/65.
- 24 Nisâ, 4/64.
- 25 Mâturidî, *Te'vilât*, III, 297-298.
- 26 Mâturidî, *Te'vilât*, III, 303-304.
- 27 Nisâ, 4/80.
- 28 Mâturidî, *Te'vilât*, III, 74-75.
- 29 Nisâ, 4/59.
- 30 Nisâ, 4/65.
- 31 Mâturidî, *Te'vilât*, III, 344.
- 32 Said b. Mansûr, Ebû Osman, (1993), *Sünenü Said b. Mansûr*, Riyad, II, 630, nr. 230.
- 33 Mâturidî, *Te'vilât*, III, 344-345.
- 34 Bk. Alper, Hülya, (2012), "İmâm Mâturidî'de Akıl-Vahiy İlişkisi: Akılın Önceliği ve Vahyin Gerekliliği", *Milel ve Nihal*, VII/2, s. 17-18; Tuğlu, Nuri, (2012), "Mâturidîliğin Hadis Anlayışı", *Milel ve Nihal*, VII/2, s. 103; Kahraman, Hüseyin, (2000), *Mâturidiyye Kelâmında Hadisin Yeri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Bursa, s. 33-34.
- 35 Bakara, 2/4.
- 36 Mâturidî, *Te'vilât*, I, 32.
- 37 Kehf, 18/27.
- 38 Mâturidî, *Te'vilât*, IX, 44.
- 39 Yunus, 10/109.
- 40 Mâturidî, *Te'vilât*, VII, 123.
- 41 Özafşar, Mehmet Emin, (1998), *Hadisi Yeniden Düşünmek*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, s. 3.
- 42 Brown, Daniel, (2002), *İslam Düşüncesinde Sünneti Yeniden Düşünmek*, çev. Sabri Kızılkaya-Salih Özer, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, s. 103.

Kaynakça

- Abdulganî Abdulhâlik, (1406), *Hucciyetü's-Sünne*.
- Alper, Hülya, (2012), "İmâm Mâturidî'de Akıl-Vahiy İlişkisi: Akılın Önceliği ve Vahyin Gerekliliği", *Milel ve Nihal*, VII/2.
- Baktır, Mehmet, (2004), "Hz. Peygamber'in Otoritesinin Dayanakları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII/1.
- Brown, Daniel, (2002), *İslam Düşüncesinde Sünneti Yeniden Düşünmek*, çev. Sabri Kızılkaya-Salih Özer, Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- Cevherî, İsmail b. Hammad, (1974), *Sıhâh*, tahk. Nedim Mar'aşlı-Üsâme Mar'aşlı, Beyrut.
- Cürcânî, Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif, (1413), *et-Ta'rifât*, Kahire.
- Esed, Muhammed, (1996), *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul, İşaret Yayınları.
- Fazlurrahman, (1993), *İslam*, çev. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın, İstanbul, Selçuk Yayınları.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed, (1988), *Kitâbu'l-Ayn*, tahk. Mehdi el-Mahzûmi-İbrahim es-Sâmerrâi, Beyrut.
- İsfahânî, Râgıb, (1986), *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, İstanbul.
- İbn el-Esir, (1979), *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, tahk. Mahmud Muhammed et-Tanahi-Tahir Ahmet ez-Zâvi, Beyrut.
- İbn Fâris, (1991), *Mu'cemu Makâyisi'l-Luga*, tahk. Abdusselam Muhammed Harun, Beyrut.
- İbn Manzûr, (1990), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut.
- İsmail b. Abbâd, (1994), *el-Muhit fi'l-Luga*, tahk. Muhammed Hasan Âli Yâsin, Beyrut.
- Kâdî İyâz, Ebu'l-Fadl b. Musa el-Yahsubî, ((2013), *eş-Şifâ bi Ta'rihi Hukûki'l-Mustafâ*, Dubai.
- Kahraman, Hüseyin, (2000), *Mâturidiyye Kelâmında Hadisin Yeri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Bursa.
- Karadâvî, Yusuf, (2009), *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul, İstanbul, Nida Yayınları.
- Kırbaşoğlu, M. Hayri, (1997), *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara.

ULUSLARARASI İMÂM MÂTURÎDÎ SEMPOZYUMU

- Mâturidi, Ebû Mansûr Muhammed b. Mansûr, (2005), *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, tahk. Ahmet Vanhoğlu, İstanbul, Mizan Yayınevi.
- Özafşar, Mehmet Emin, (1998), *Hadisi Yeniden Düşünmek*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- Özen, Şükrü, (2008), "Bir Otoritenin Oluşumu: İmâm Mâturidi Örneği", *İslam ve Klasik*, editör: Sami Erdem, İstanbul.
- Said b. Mansûr, Ebû Osman, (1993), *Sünenü Said b. Mansûr*, Riyad.
- Sandıkçı, S. Kemal, (1991), *İlk Üç Asırda İslam Coğrafyasında Hadis*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed, (2006), *Keşşâfu Istilâhât'l-Funûn*, Beyrut, Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye.
- Tuğlu, Nuri, (2012), "Mâturidiliğin Hadis Anlayışı", *Milel ve Nihal*, VII/2.
- Usmâni, Muhammed Taqi, (2010), *Sünnetin Bağlayıcılığı*, çev. İbrahim Kutluay, İstanbul, Rağbet Yayınları.